

Nečekaná podoba krásy

Na veřejnost se dostávají neznámé snímky Josefa Sudka z konce druhé světové války

JAN H. VITVAR

Sběrna kovů na Maninách, 1945. (Rozebraný Palackého pomník)

Na výstřely z posunujících se ruských tanků odpovídala zákeřná střelba nacistů, poschovávaných na střechách domů. Josefovo černé krycí plátno, připravené na jeho hlavě pro prvý snímek, zbělalo v několika vteřinách zvířenými oblaky prachu, z nichž se ozýval jeho hlas: ‚Už to mám v mý bouchače, teď ať si střílej.‘ Rychle jsem Josefa strhl do brány barokního paláce, aby odtud trochu krytý pokračoval ve své práci. Teprve teď měl čas všimnout si krve tekoucí z mé hlavy, zasažené padajícím zdivem.“

Tak před dlouhými dekadami vzpomínal výtvarník Vladimír Fuka na květen 1945, který během pražského povstání strávil v učňovských službách u fotografa Josefa Sudka. Historka zněla až neuvěřitelně odvážně. Jak známo, Sudek při práci používal těžkou velkoformátovou kameru na dřevěném stativu, přičemž ho v pohybu v nebezpečných ulicích sužovaných nepřehlednou střelbou musel navíc omezovat fakt, že měl jen jednu ruku – o tu druhou přišel za první světové války. Aniž bychom chtěli světoznámému fotografovi ubírat na statečnosti, je nutně říci, že Fuka si příběh očividně vybájl.

Bezpečně to můžeme konstatovat díky výstavě *Josef Sudek: Topografie sutin*, která minulý týden začala v Domě fotografie Galerie hl. města Prahy. Vůbec poprvé jsou zde veřejně prezentovány Sudkovy práce, v nichž zdokumentoval

válečné škody v pražských ulicích. Dosud se ukrývaly v archivech, často jen v podobě negativů. Galerie je nechala převést do podoby bromostříbrných zvětšenin (znalci vyvolávacího procesu ze Sudkových časů ocení mistrnou práci Vlada Bohdana z Ústavu dějin umění) a sestavila z nich expozici, z níž vyplývá jednoznačný závěr: Josef Sudek v roce 1945 pořídil unikátní soubor, který znamenal zásadní předěl v jeho díle. K bojovým akcím se ale nedostal tak blízko, aby pro něj představovaly riziko.

Půvab požárních nádrží

Už mezi válkami patřil Josef Sudek (1896–1976) k vyhledávaným komerčním fotografům. Ještě víc mu nahrála tíživá doba protektorátu: během války totiž rapidně vzrostla poptávka po honosných obrazových publikacích připomínajících památky české státnosti. Soustavně portrétoval Karlův most a Pražský hrad, přičemž v katedrále se dostal i do veřejnosti jinak nepřístupných míst. Právě při focení památek, které mohl kdykoli srovnat se zemí spojenecký nálet, se v Sudkově díle začal probouzet velmi intimní vztah fotografa k zobrazovaným scénám.

Stále šlo však o klasické zakázky. Do ulic s kamerou vycházel na něčí popud, nikoli z vnitřní potřeby, a platí to i pro snímky shrnuté nyní na výstavě *Topografie sutin*. Mimořádně povedená doprovodná publikace (vyjde v polovině letošního června) dáva vznik bezmála 400 negativů do souvislosti s nakladatelem Václavem Poláčkem. Ten minil v Pražském nakladatelství – v předtuše blížícího se osvobození – vydat knihu o památkách, které byly v hlavním městě během okupace zničené či k nepoznání změněné. Sudek souhlasil.

Ve sv. Vítu vyfotil cihlové zdi, které vyrostly nad náhrobky českých králů, aby zabránily škodám při bombardování. Jako další snímky do série přibýly zdánlivě nevinné záběry veřejných prostranství. Idylické vodní plochy na Staroměstském či Hradčanském náměstí ovšem Sudek fotil kvůli tomu, že i tyto požární nádrže (celkem jich bylo 67) vznikly v rámci protivzdušné obrany. Jak fungují v praxi, si ověřil v únoru 1945. Když na Popelčnické středě Američané omylem místo Drážďan bombardovali Prahu, Sudek a celý protektorát poprvé za celou válku pocítili naplno její destruktivní potenciál.

Dnes o náletu máme představu díky fotoreportáži Stanislava Maršála, která zachytila události bezprostředně po něm. Včetně

Pražské povstání, květen 1945. (Staroměstské náměstí po bojích)

FOTO SOKROHÁ SBÍRKA V PRAZE © JOSEF SUDEK, DĚDICOVÉ

Nálet na Prahu z února 1945. (Klášterní kostel P. Marie v Emmauzích)

mrtvol uvíznutých ve zborcených domech zejména na pravém břehu Vltavy. Také Josef Sudek vyrazil do trosk Emauzského kláštera nebo na Palackého most, ze kterého bomby smetly Myslbekovy sochy. Na rozdíl od Maršála mu ale šlo čistě o dokumentaci kulturních ztrát. Proto fotil až po odklizení mrtvých a uhašení plamenů. Pro srovnání jsou v Domě fotografie vystaveny práce obou autorů vedle sebe. Sudek totožná místa zachytil mnohem civilněji – a ve výsledku viditelně syrověji. Poetické scény působí, jako by šlo o dávné ruiny pohlcené během staletí bujnou přírodou, a ne o pár dní starý následek útoku zápalnými pumami, který si vyžádal přes 700 obětí.

Nový řád

Právě v napětí mezi estetickou přitažlivostí sutin a jejich zlověstnou příčinou spočívá Sudkova genialita. Už ve dvacátých letech byl fascinován světlem pronikajícím chrámovými okny a úplně stejně tento nádherný efekt fotil v prostoru, ze kterého zbylo jen pár dřevěných lavic a ohořelé umělé palmy

Jako by poodhrnoval oponu děsivého představení.

existující radnice plný ohořelých trosek snímal skrz roztrášená okna potažená potrhanou látkou. Jako by v detailu poodhrnoval symbolickou oponu děsivého představení, na které není radno pohlížet v celé jeho hrůznosti, ale právě jen na výsek, který má přes veškerou tragiku svůj nepopiratelný půvab.

Podobně pak bude Sudek fotografovat po celý zbytek života. Melancholickou krásu díky válečnému zážitku dokázal najít třeba v betonové džungli rostoucí u mostecké uhelné pánve (jak je aktuálně vidět na výstavě *Bydliště: panelové sídliště* v Uměleckopřemyslovém museu). Z plánovaného knižního projektu nakladatele Václava Poláčka o ztrátách na památkách nakonec sešlo a Sudkovy válečné fotografie se na veřejnost dostávají až nyní. Netradiční objednávka však stála u prerozu jednoho zručného řemeslníka v umělce, jehož intimní vztah k okolní realitě dodnes rezonuje i na mezinárodní výtvarné scéně. Především kvůli tomuto objevu aspiruje *Topografie sutin* na možná vůbec nejlepší počín v pětileté historii Domu fotografie. ●

stojící před zasypaným oltářem. Surreální situace vzniklé destrukcí (nejen) sakrálních památek fotila za války řada fotografů, u nás třeba Vilém Reichmann. Pro Sudeka ovšem náhlý chaos nebyl nezvaným hostem, ale novým řádem. Tohle je moment, který v jeho tvorbě znamená zásadní obrat.

Už před květnovým povstáním zaměřoval kameru čím dál častěji k oknu svého ateliéru. Na ulicích se nemohlo volně fotografovat, proto hledal život tam, kde pracovat mohl – na zahradě žijící malými příběhy za zamlženým oknem. K těmto snímkům žádné zakázky ani zákazníky nepotřeboval, jejich objednavatelem, zhotovitelem i příjemcem byl on sám. Něco málo přes 50 let starý melancholik, ke kterému krásy okolního světa najednou začaly přicházet v nejméně čekaných podobách.

Druhou významnou část válečného souboru Sudek pořídil, jakmile v Praze v květnu 1945 utichly boje. Je možné, že byl v ulicích i během ozbrojených střetů, nicméně v dochovaných negativěch o tom důkaz nemáme. Všechny fotky pocházejí až z následujících dní, kdy Sudek procházel zejména Staroměstskou radnicí a přilehlými ulicemi zničenými dělostřelctvem. Vnitroblok dnes už ne-